

12. De tenuitvoerlegging van de voorlopige hechtenis

Belemmerend voor of juist in dienst van de voorbereiding van de strafzaak?

MR. DR. P. JACOBS EN MR. DR. J.M.W. LINDEMAN

Voorlopig gehechten worden door het detentieregime belemmerd in de voorbereiding van hun verdediging. Contact leggen met de advocaat gaat lastig, zelf het dossier bestuderen is moeizaam en nader onderzoek doen is voor een gedetineerde vrijwel onmogelijk. Het beginsel van minimale beperkingen in relatie tot de voorlopige hechtenis schrijft eigenlijk het tegenovergestelde voor: het is een van de primaire taken van een HvB is om de verdedigingsrechten te faciliteren.

1. Inleiding

In 2017 bestond bijna 44% van de gedetineerdenpopulatie uit voorlopig gehechten (ca. 3800 gedetineerden in september 2017).¹ Dit betekent dat een grote groep verdachten zijn strafzaak (deels) in detentie voorbereidt. In de discussies rondom voorlopige hechtenis wordt echter maar weinig aandacht besteed aan de vraag naar de gevolgen die de tenuitvoerlegging van de voorlopige hechtenis heeft op de verdachte. Een voorlopig gehechte is in afwachting van het proces en heeft daardoor in detentie andere behoeften en wensen dan een afgestrafte gedetineerde. Artikel 6 lid 3 onder b EVRM schrijft onder meer voor dat de verdachte moet beschikken over de tijd en faciliteiten die nodig zijn voor de voorbereiding van zijn verdediging. In Nederland stelde de Commissie-Van Hattum in haar eindrapport in 1977 al dat het bevorderen van een goede rechtsgang één van de wezenlijke opdrachten is van het huis van bewaring – een notie die bij de totstandkoming van artikel 2 lid 4 van de Penitentiaire beginselenwet (hierna: Pbw) nadrukkelijk door de regering is benadrukt.² De veronderstelling is desalniettemin dat vrijheidsbeneming een belemmerende werking heeft op de mogelijkheden van een verdachte

om vrijelijk contact te zoeken en te onderhouden met de buitenwereld in het algemeen en met zijn advocaat in het bijzonder. Hetzelfde geldt voor de toegang tot dossierstukken en/of het zelf verzamelen van ontlastend (bewijs) materiaal. Voor een deel worden de beperkingen van de verdachte opgevangen door zijn advocaat: iedere voorlopig gehechte krijgt immers een raadsman toegevoegd. Desalniettemin dringt de vraag zich op of de vrijheidsbeneming niet een te grote belemmering is voor de mogelijkheden die de verdachte heeft om zijn strafzaak voor te bereiden.

Dit was een van de vragen die centraal stonden in een door de EU gefinancierd project met als titel 'Improving protection of fundamental rights and access to legal aid for remand prisoners in the European Union'. Aan dit onderzoek zijn het Nationaal Centrum voor Wetenschappelijk Onderzoek van Frankrijk (CNRS), het Prison Litigation Network en onderzoekers uit in totaal negen EU-landen verbonden.³ Wij vertegenwoordigen de Universiteit Utrecht als Nederlandse partner, waarbij wij ook samenwerken met Anton van Kalmthout (Tilburg University en voormalig lid van het Europees Comité voor de Preventie van Foltering en Onmenselijke of Vernederende Behandeling of Bestrafing van de Raad van Europa). Het onderzoek beoogt in kaart te brengen op welke wijze gedetineerden in voorlopige hechtenis op kunnen komen tegen schendingen van fundamentele rechten in het kader van die detentie. In Nederland denken wij dan natuurlijk primair aan de beklag- en beroepsprocedure als geregeld in de Pbw. Ook is in kaart gebracht hoe de rechtshulp voor de gedetineerde in deze procedures is geregeld. Daarnaast hebben we gekeken naar de toegang tot rechtsbronnen voor gedetineerden

1 *DJI in getal 2013-2017*, Den Haag: DJI 2018, p. 24. Dit relatief hoge aandeel kan (mede) worden verklaard doordat er in Nederland relatief veel korte gevangenisstraffen worden opgelegd, zie M.M. Boone, P. Jacobs & J.M.W. Lindeman, 'Alternatieven voor voorlopige hechtenis in Europa en Nederland: de advocaat als onterechte sleutelhouder', *DD* 2019/12.

2 *Kamerstukken II 1994/95*, 24263, nr. 3, p. 32. De Commissie 'Doelstelling en functie huis van bewaring' (Commissie-Van Hattum) bood op 13 september 1977 haar eindrapport aan de toenmalige Minister van Justitie. Het eindoordeel van de Staatssecretaris van Justitie betreffende het rapport van de Commissie is te vinden in *Kamerstukken II 1980/81*, 16556, 1. Zie ook C. Kelk & M. Boone, *Nederlands detentierecht*, Kluwer: Deventer 2015, p. 236.

3 Meer informatie over het onderzoek is te vinden op <https://www.prison-litigation.org/?p=1117&lang=en>.

(bijvoorbeeld in de bibliotheek van de penitentiaire inrichting).

Het onderzoek behelst een theoretisch en een empirisch deel. In twee rapporten hebben wij de relevante wetgeving en de procedures beschreven en verslag gedaan van de praktijk in Nederland. Daartoe hebben wij onder andere advocaten, gevangenisdirecteuren, ex-gedetineerden, leden van commissies van toezicht en een medewerker van de Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming (hierna: RSJ) geïnterviewd. Hoewel de resultaten nog even op zich laten wachten (deze worden waarschijnlijk in de loop van 2019 gepubliceerd), zullen wij in dit artikel reeds stilstaan bij enkele van onze bevindingen over de (on)mogelijkheden voor een voorlopig gehechte om zijn strafzaak voor te bereiden.⁴ Hierbij zullen we tevens aandacht besteden aan de mogelijkheden die de voorlopig gehechte gedetineerde heeft om problemen waar hij tegenaan loopt bij de voorbereiding van zijn strafzaak aan de orde te stellen.

2. Het regime van de voorlopige hechtenis en de (on)mogelijkheid om de strafzaak voor te bereiden

2.1 Inleiding

De Nederlandse wetgeving op het gebied van de tenuitvoerlegging van voorlopige hechtenis is gefragmenteerd:⁵ onder meer het Wetboek van Strafvordering en de Pbw bevatten relevante bepalingen, vaak nog uitgewerkt in lagere regelgeving. Bij het bestuderen van die wet- en regelgeving valt op dat nergens nadrukkelijk wordt bepaald dat de tenuitvoerlegging van voorlopige hechtenis ten dienste moet staan van het voorbereiden van de strafzaak tegen de verdachte. Uit ons onderzoek blijkt dat veel respondenten menen dat het regime waarin de voorlopig gehechte verblijft een van de voornaamste beperkende factoren is bij de voorbereiding van de strafzaak. Hieronder zullen wij dan ook ingaan op het regime dat geldt ten aanzien van gedetineerden in voorlopige hechtenis. Voorts bekijken we hoe dit de voorbereiding van de strafzaak beïnvloedt.

2.2 De plaats van tenuitvoerlegging en het regime van de voorlopige hechtenis: in dienst van de rechtsgang?

Hoewel artikel 78 lid 4 Sv de rechter de ruimte geeft een specifieke plaats van tenuitvoerlegging van de voorlopige hechtenis te kiezen, wordt in het bevel tot voorlopige hechtenis in de praktijk vaak gekozen voor een zeer algemene formulering, waardoor de tenuitvoerlegging (binnen de grenzen van de wetgeving) vrijwel overal kan plaatsvinden.⁶ De hoofdregel is dat de voorlopig gehechte wordt geplaatst in een huis van bewaring (hierna: HvB) in het arrondissement van vervolging.⁷ Artikel 9 Pbw bepaalt dat er in ieder arrondissement ten minste één HvB moet zijn. Aangezien het arrondissement van de vervolging vaak ook dat van de woonplaats van de verdachte is, is er zowel in het belang van het onderzoek als in het belang van de verdediging veel te zeggen voor voorlopige hechtenis 'in de buurt'.⁸ Capaciteitsgebrek, bepaalde risicoprofielen of bijzondere zorgbehoeften van de verdachte kunnen ertoe leiden dat hij op een verder weg gelegen locatie wordt geplaatst. Voor een aantal advocaten in ons onderzoek is de locatie van een HvB een factor die een rol speelt bij de beslissing om de cliënt al dan niet (frequent) te bezoeken. In situaties waarin met enige regelmaat overleg moet plaatsvinden, kan de plaatsing van een voorlopig gehechte gedetineerde in een afgelegen HvB dan ook als belemmerend worden ervaren.

Cie-Van Hattum: het bevorderen van een goede rechtsgang, de beveiliging van de gedetineerde en het beperken van detentieschade zijn de drie belangrijkste opdrachten van het huis van bewaring.

Uit artikel 78 lid 4 Sv volgt tevens dat de rechter die de voorlopige hechtenis beveelt, kan besluiten dat deze ten uitvoer zal worden gelegd op een andere plek dan een HvB, in verband met bijzondere persoonlijke omstandigheden van de verdachte. In dat geval vermeldt het bevel de plaats waar de voorlopige hechtenis zal worden ondergaan. Voor een onderzoek naar de geestesvermogens van de verdachte kan de rechter bevelen dat hij ter observatie overgebracht wordt naar een psychiatrisch ziekenhuis, meestal het Pieter Baan Centrum (art. 196-198 en 317 Sv). Artikel 15 lid 5 Pbw bepaalt verder dat de selectiefunctaris (de met de plaatsing en overplaatsing van gedetineerden belaste functionaris van het Ministerie van Justitie en Veiligheid) kan bepalen dat de gedetineerde wordt overgebracht naar een psychiatrisch ziekenhuis om daar te worden verpleegd.

4 Op 6 en 7 december 2018 vond in het Europese Hof voor de Rechten van de Mens in Straatsburg een conferentie plaats met als titel 'Overcoming the Obstacles to Access of Detained Persons to Rights and to Court: European Perspectives'. Tijdens de conferentie werd in verschillende bijdragen al kort stilgestaan bij enkele van de onderzoeksbevindingen. Daarnaast werd een deel van de bijdragen verzorgd door personen die niet bij het project betrokken waren, maar die vanuit hun ervaring en/of expertise interessante en aanvullende perspectieven konden bieden aangaande toegang tot het recht voor voorlopig gehechte gedetineerden vanuit nationaal en Europees perspectief. Voor een verslag van de conferentie zie P. Jacobs en J. Lindeman, 'Signalering van: Overcoming the Obstacles to Access of Detained Persons to Rights and to Court: European Perspectives', conferentie te Straatsburg, 6 en 7 december 2018, *Sancties* 2019, nr. 2.

5 J.M. Reijntjes, *Voorarrest*, Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink 1994, p. 112.

6 Morra, *T&C Strafvordering*, art. 78 Sv, aant. 2.

7 Art. 9 lid 2 sub a jo. art. 15 Pbw (nader uitgewerkt in art. 24 Regeling selectie, plaatsing en overplaatsing van gedetineerden (hierna: RSPOG)).

8 *Kamerstukken II 1994/95*, 24263, nr. 3, p. 32. Overigens is met de invoering van de Wet Herziening gerechtelijke kaart het aantal arrondissementen teruggebracht van 19 tot 10, zonder dat rekenschap is gegeven van de consequenties hiervan voor de strekking van art. 9 Pbw.

Gedetineerden die in afwachting zijn van een hoger beroep kunnen alvast geplaatst worden in een gevangenis (art. 10 lid 1 Pbw).

Het regime van de voorlopige hechtenis wordt allereerst beheerst door de voor alle gedetineerden geldende beginselen van resocialisatie en minimale beperkingen (art. 2 lid 2 en lid 4 Pbw).⁹ In de praktijk worden deze beginselen eigenlijk zelden nadrukkelijk genoemd in verband met de voorlopige hechtenis. Dat is, zeker met betrekking tot het beginsel van minimale beperkingen, niet terecht. In artikel 26bis Beginselenwet gevangeniswezen (Bwg, de voorloper van de Pbw) was dit beginsel (als uitdrukking van de onschuldpresumptie¹⁰) juist enkel van toepassing op voorlopig gehechten: ‘onveroordeelden worden aan geen andere beperkingen onderworpen dan die voor het doel hunner opsluiting of in het belang der orde volstrekt noodzakelijk zijn.’ Zoals in de inleiding al kort aangehaald, volgde volgens de Commissie-Van Hattum uit artikel 26bis Bwg dat het bevorderen van een goede rechtsgang, de beveiliging van de gedetineerde en het beperken van detentieschade de drie belangrijkste opdrachten zijn van het huis van bewaring. De commissie zegt over het beperken van de detentieschade bijvoorbeeld dat hieronder valt ‘het creëren van een leefklimaat en het aanbieden van voorzieningen, waardoor de gang van zaken zoveel mogelijk gelijk op die van buiten (...) en waarbij zoveel mogelijk rekening wordt gehouden met de individuele mogelijkheden (en onmogelijkheden). Daarnaast dienen extra voorzieningen te worden geboden die nodig zijn om de nadelen van de vrijheidsbeneming zoveel mogelijk te verminderen. Het realiseren van deze opdracht vooronderstelt een zodanige menswaardige behandeling van gedetineerden dat ontplooiingsmogelijkheden zoveel mogelijk worden benut en dienstverlening naar eigentijdse maatstaven mogelijk blijft’ (p. 25). De commissie ziet dus een inspanningsplicht voor huizen van bewaring. Wie meent dat die benadering inmiddels tot het verleden behoort, heeft in ieder geval niet de wetgever achter zich. Het beginsel van minimale beperkingen is bij de invoering van de Pbw namelijk onverkort van toepassing verklaard op alle gedetineerden. Minister van Justitie Sorgdrager heeft daarbij in de memorie van toelichting bij de huidige Pbw benadrukt dat het bevorderen van een goede rechtsgang voor onveroordeelden een belangrijke functie is van het HvB. Daarbij haalt zij nadrukkelijk een passage aan uit het rapport van de Commissie-Van Hattum: ‘Een goede bereikbaarheid van de inrichting en toegang tot de gedetineerde voor justitiële functionarissen, rechtshulpverleners en andere hulpverlenende instanties staat voorop’.¹¹ Sindsdien is nooit afstand genomen van dit standpunt, maar wij hebben de indruk dat

de bredere werking van het beginsel van minimale beperkingen het zicht heeft ontnomen op de specifieke, met de onschuldpresumptie samenhangende, notie die vroeger zo duidelijk uit de wet bleek. In de praktijk is het de vraag hoe bewust men zich in het detentiewezen nog is van het uitgangspunt dat het HvB op dit punt belangrijke opdrachten heeft, waarop ‘elk handelen van iedere functionaris [...] steeds georiënteerd [zal] moeten zijn.’¹²

Op grond van artikel 19 lid 1 Pbw vindt de vrijheidsbeneming in beginsel plaats in een regime van algehele gemeenschap of in een regime van beperkte gemeenschap. Het uitgangspunt dat gedetineerden in beginsel in een regime van algehele gemeenschap verblijven is per 1 maart 2014 komen te vervallen door de introductie van het systeem van promoveren en degraderen.¹³ In dit systeem wordt gewerkt met het zogenaamde stoplichtmodel: groen (gewenst) gedrag kan leiden tot promotie naar het plusprogramma, oranje gedrag betekent ‘kan beter’ en rood (ongewenst) gedrag kan leiden tot degradatie naar het basisprogramma. Het plusprogramma wordt echter alleen in de gevangenis aangeboden en niet in een HvB,¹⁴ waardoor in het gros van de gevallen voorlopig gehechten er niet voor in aanmerking komen. Het hoogst haalbare is dat zij na overplaatsing naar een gevangenis (doorgaans na veroordeling in eerste aanleg) meteen in het plusprogramma kunnen beginnen. De RSJ uitte hierop in 2013 kritiek, nu de regeling ervoor zorgt dat van de gedetineerde gedurende een lange tijd wordt geëist dat hij ‘goed gedrag’ laat zien, in een situatie waarin hij concreet (nog) niets te winnen heeft. De RSJ achtte deze eis niet realistisch, mede omdat voorlopig gehechten vooral bezig zijn met het verloop van hun strafzaak. Dit brengt de nodige spanningen en stemmingswisselingen met zich, wat het risico op degradatie als gevolg van uitbarstingen of incidenten vergroot. Naar het oordeel van de RSJ leidt het systeem van promoveren en degraderen voor de populatie in het HvB tot een verregaande versobering van de detentiesituatie die niet strookt met het beginsel van minimale beperkingen (art. 2 lid 4 Pbw). Voor gedetineerden in voorlopige hechtenis geldt dit, gezien de onschuldpresumptie, nog sterker.¹⁵

Veel respondenten, waaronder ook bijna alle geïnterviewde gevangenisdirecteuren, stellen dat het verplichte basisprogramma de voorlopig gehechte inderdaad beperkt in de mogelijkheden om zijn strafzaak voor te bereiden. In de volgende paragraaf gaan wij nader in op een aantal specifieke beperkingen en (on)mogelijkheden die in dit verband zijn genoemd.

9 Voorlopige hechtenis valt onder de definitie van vrijheidsbenemende maatregel: art. 1 aanhef en onder t Pbw.

10 C. Kelk, ‘Lieven Dupont: pleitbezorger van beginselen van behoorlijk penitentiair recht’, in: F. Verbruggen e.a. (red.), *Strafrecht als roeping* (Dupont-bundel), Leuven: Leuven University Press 2005 p. 435-455, p. 439.

11 *Kamerstukken II 1994/95, 24263, nr. 3, p. 32*, vgl. Rapport Commissie-Van Hattum, p. 25.

12 Rapport Commissie-Van Hattum, p. 25.

13 *Stcr.* 2014, 4617.

14 Art. 1 aanhef en onder j RSPOG.

15 Advies RSJ Wijziging RSPOG in verband met promoveren en degraderen binnen het gevangeniswezen d.d. 14 augustus 2013.

2.3 Mogelijkheden en beperkingen bij de voorbereiding van de strafzaak

2.3.1 Telefonisch contact tussen advocaat en cliënt

Advocaten stellen dat het regime in het HvB het contact met hun cliënt kan belemmeren. Gedetineerden kunnen doorgaans gedurende de periode die ze doorbrengen op de afdeling (en dus niet op cel zitten) telefonisch contact zoeken met hun advocaat. Zij kunnen daarbij gebruik maken van de telefoons die aanwezig zijn op de afdeling. Uiteraard is de beschikbaarheid van de advocaat gedurende deze momenten niet altijd gegarandeerd. Als de advocaat zijn cliënt wil spreken kan hij niet rechtstreeks contact zoeken maar moet hij een terugbelverzoek doen: de advocaat geeft bij de inrichting aan (telefonisch, soms per email en sinds kort zelfs met een app – zie hieronder) dat hij zijn cliënt wil spreken, waarna de gedetineerde het verzoek krijgt hem terug te bellen. Het is vaste jurisprudentie van de Beroepscommissie van de RSJ dat dergelijke terugbelverzoeken adequaat en tijdig doorgegeven moeten worden, waarbij geldt dat spoedeisende terugbelverzoeken van advocaten (telefonisch dan wel per fax) in de regel dezelfde dag moeten worden doorgegeven aan de gedetineerde.¹⁶ Sommige van de geïnterviewde advocaten ervaren echter dat terugbelverzoeken niet altijd (tijdig) worden doorgegeven. Als cliënten uiteindelijk (terug) willen bellen, is er niet altijd een plek op de afdeling die voldoende privacy biedt om ook vertrouwelijke zaken te bespreken. Desalniettemin geldt dat gedetineerden die buiten hun cel verblijven, de ruimte hebben om redelijk gemakkelijk te voldoen aan een terugbelverzoek. In het basisprogramma brengen gedetineerden echter veel tijd door op cel: in de meeste inrichtingen bijvoorbeeld tussen 17.00 uur en 8.00 uur. Ook gedurende de dag is de tijd die doorgebracht wordt op de afdeling beperkt in verband met de activiteiten die dan plaatsvinden. Dat wil niet zeggen dat gedetineerden helemaal niet kunnen bellen, maar zij zijn dan in grote mate afhankelijk van een penitentiair inrichtingswerker (hierna: PIW'er) die hen daarbij wil assisteren. De (on)mogelijkheden hiertoe verschillen nogal per inrichting. Van één penitentiaire inrichting bleek zelfs dat gedetineerden na insluiting niet meer kunnen bellen met hun advocaat, gezien de zeer beperkt aanwezige staf gedurende de avond- en nachtelijke uren. Ook advocaten voelen een grote afhankelijkheid van het inrichtingspersoneel waar het gaat om het faciliteren van telefonisch contact met hun cliënt, zeker in geval van spoedeisende zaken (bijvoorbeeld wanneer zeer kort voor de zitting stukken verschijnen die besproken dienen te worden). Positieve ervaringen in dit opzicht worden ook genoemd: één advocaat meende dat in dergelijke spoedeisende kwesties toch samen met het perso-

neel naar mogelijkheden kan worden gezocht.¹⁷ Het kan overigens verkeren: een advocaat merkte op dat cliënten in detentie soms beter bereikbaar zijn en meer focus hebben dan wanneer ze vrij rondlopen.

Bijzondere vermelding verdient hier de MyTelio-app, die bij wijze van pilot in een aantal penitentiaire inrichtingen wordt gebruikt om het verkeer tussen advocaten en hun cliënten te regelen. Advocaten kunnen met behulp van de app contact leggen met hun cliënt en via voicemailberichten terugbelverzoeken doen en/of afspraken plannen. Hoewel dit op het eerste gezicht aantrekkelijk klinkt, blijkt er voortsnog bij de advocatuur maar weinig enthousiasme voor de app te zijn, aangezien voor het gebruik ervan moet worden betaald, er geen makkelijk toegankelijk register van gebruikers is en er bovendien onvoldoende garanties zouden zijn voor het waarborgen van de vertrouwelijkheid van de communicatie (niet af luisteren van de ingesproken berichten). Uiteindelijk is door de kortgedingrechter bepaald dat de Dienst Justitiële Inrichtingen (hierna: DJI) advocaten mag dwingen de app te gebruiken, nadat de DJI op een aantal klachtpunten van de advocatuur al maatregelen had genomen. Daarbij geeft de rechter aan dat van structurele belemmeringen door de app geen sprake is, dat de Staat de kans moet krijgen om praktische problemen op te lossen en dat de advocatuur op dit vlak flexibiliteit moet tonen.¹⁸ De beroepsverenigingen die de kortgedingprocedure hadden aangespannen,¹⁹ lijken inmiddels te hebben berust in deze uitspraak. Het komt ons voor dat de MyTelio app op zich een aantal van de in ons onderzoek genoemde bezwaren zou kunnen wegnemen. De advocaat kan gesproken berichten achterlaten voor zijn cliënt en kan rechtstreeks met hem communiceren over terugbelverzoeken en het plannen van bezoeken. Uiteraard moet de vertrouwelijkheid van de communicatie tussen advocaat en cliënt dan wel gegarandeerd zijn en moet de app zodanig gefaciliteerd worden dat hij geen extra kosten met zich brengt.

Tenslotte melden wij hier nog kort dat ook de traditionele telefonische contacten niet zonder problemen plaatsvinden: in november 2018 werd duidelijk dat, ondanks de zogenoemde geheimhouderslijst, door een softwarefout ongeveer 3000 gesprekken tussen advocaten en hun gedetineerde cliënten waren opgenomen.²⁰ Naar deze tamelijk gênante fout zal nader onafhankelijk onderzoek worden verricht.

2.3.2. Bezoekmogelijkheden advocaat en cliënt

Advocaten vinden dat het contact soepel verloopt zolang de cliënt nog op het politiebureau in de cel zit: zij kunnen

16 BC 27 oktober 2011, 11/1112/GA, m.nt. P. Jacobs, *Sancties* 2012, nr. 3, p. 167-170. Indien aan een terugbelverzoek in redelijkheid niet kan worden voldaan, bijv. omdat het te druk is op een afdeling of omdat er teveel terugbelverzoeken zijn binnengekomen, dient de advocaat ervan op de hoogte te worden gesteld dat het terugbelverzoek nog niet kan worden doorgegeven.

17 P. Jacobs, A.M. van Kalmthout & J. Lindeman, *Report on the Netherlands*, Utrecht, 21 november 2018, p. 32-33.

18 Rb. Den Haag 5 december 2018, ECLI:NL:RBDHA:2018:14327, *NJF* 2019/20.

19 Nederlandse Vereniging van Strafrechtadvocaten (NVSA) en Nederlandse Vereniging van Jonge Strafrechtadvocaten (NVJSA).

20 <https://www.advocatenorde.nl/nieuws/nummerherkenningssysteem-heeft-gefaald-aangepast-na-signaal-advocaat>.

doorgaans snel terecht om hun cliënt te zien en te spreken.²¹ Wanneer de cliënt verblijft in een HvB verloopt dit contact aanzienlijk moeizamer. In het algemeen lijkt te gelden dat een advocaat de penitentiaire inrichting moet bellen om een afspraak te maken. Een algemeen gehanteerde richtlijn lijkt te zijn dat in ieder geval een dag van tevoren een afspraak moet zijn gemaakt om de inrichting te bezoeken. Er zijn volgens de respondenten echter grote verschillen tussen penitentiaire inrichtingen. Met name bij spoedeisende zaken kan flexibiliteit van de inrichting veel verschil maken. Zo vertelde één advocaat dat hij in een dergelijk geval wel eens heel vroeg in de morgen naar een inrichting was gereden, voor het hek de administratie belde en meteen naar binnen kon om zijn cliënt te bezoeken.

Een aantal factoren belemmert het maken van een afspraak. Zowel advocaten als gevangenisdirecteuren wijzen op drie aspecten: de aanwezigheid van zogenaamde bloktijden, de soms beperkte beschikbaarheid van (niet-afluisterbare) spreekkamers en de beperkte beschikbaarheid van PIW'ers.

Voor wat betreft de bloktijden: dit zijn de delen van de dag waarin de gedetineerde deelneemt aan de arbeid.²² In de regel kan de gedetineerde gedurende deze momenten van de dag niet bellen met zijn advocaat en/of hem ontmoeten. Enerzijds heeft dat te maken met het feit dat gedetineerden productief moeten zijn op de arbeid. Anderzijds zijn er logistieke bezwaren tegen contact met de advocaat tijdens de arbeid. Zo stelt een gevangenisdirecteur dat het door personeelsgebrek niet mogelijk is de gedetineerde te laten halen wanneer hij op de arbeid is, ook niet waar het gaat om een gesprek met zijn advocaat. Sommige inrichtingen lijken hierin echter flexibeler te zijn dan andere.

Daarnaast wordt door respondenten opgemerkt dat in sommige inrichtingen de beschikbaarheid van spreekkamers beperkt is. Of er voldoende spreekkamers beschikbaar zijn lijkt erg te verschillen per inrichting. Zo vertelde een gevangenisdirecteur met ongeveer 250 voorlopig gehechte gedetineerden dat hij in zijn inrichting de beschikking heeft over zes tot acht spreekkamers. Deze spreekkamers worden echter ook gebruikt door reclasseringsmedewerkers, gedragsdeskundigen enzovoort. Hij gaf aan dat het voor een advocaat raadzaam was om een week van tevoren afspraken met zijn cliënt in te plannen. Dat dit weinig ruimte laat voor flexibiliteit moge duidelijk zijn. Volgens sommige advocaten komt het regelmatig voor dat spreek-

kamers zijn uitgerust met opnameapparatuur (om bijvoorbeeld gesprekken van verdachten en andere bezoekers af te luisteren en op te nemen). In voorkomende gevallen zijn zij er niet altijd zeker van dat het gesprek met hun cliënt niet afgeluisterd wordt. Sommige inrichtingen stellen spreekkamers beschikbaar waarvan nadrukkelijk is aangegeven dat er geen opnameapparatuur aanwezig is (bijvoorbeeld middels een bordje op de deur). Eén advocaat geeft er de voorkeur aan te wachten tot een van deze spreekkamers beschikbaar is, al betekent dit dat hij soms lang(er) moet wachten tot hij zijn cliënt kan spreken.

Een derde complicerende factor is de beperkte beschikbaarheid van assistentie door personeel. Eerder gaven wij al het voorbeeld dat het soms lastig blijkt gedetineerden na insluiting nog in staat te stellen met hun advocaat te bellen. Dat een beperkte personeelsbezetting niet alleen de mogelijkheden voor telefonisch, maar ook daadwerkelijk contact tussen advocaat en cliënt beperkt, is evident. Een advocaat had bijvoorbeeld een keer meegemaakt dat het beperkt beschikbare personeel zijn cliënt zo gauw niet kon vinden: zijn bezoek was daardoor tevergeefs geweest.

2.3.3 Beschikbaarheid van digitale middelen bij de voorbereiding van de strafzaak

De strafrechtspleging wordt hoe langer hoe meer beheerst door digitalisering. Zo is in veel zaken het strafdossier nog slechts digitaal beschikbaar. Voorlopig gehechten hebben in de regel echter niet de beschikking over digitale middelen zoals een laptop bij de voorbereiding van hun strafzaak. Zo is volgens respondenten het gebruik van een laptop door een gedetineerde echt de uitzondering op de regel. Wanneer een gedetineerde een laptop wil gebruiken voor de voorbereiding van zijn strafzaak dient hij of zijn advocaat daartoe een verzoek in te dienen bij de gevangenisdirecteur. Bovendien dient de officier van justitie er mee in te stemmen. Het lijkt vooral in de grote strafzaken te zijn dat met dergelijke voorzieningen wordt ingestemd. In die gevallen kan het ook een aantrekkelijk alternatief zijn voor het voorhanden hebben van grote hoeveelheden papier op cel, hetgeen een gevaar voor de brandveiligheid kan opleveren.²³ De meeste inrichtingen hebben laptops die geprepareerd zijn waardoor ze door de gedetineerde gebruikt kunnen worden voor het lezen van de digitale dossierstukken. Soms kan voor het maken van aantekeningen nog een tekstverwerkingsprogramma worden gebruikt maar de laptops bieden verder geen mogelijkheid voor het gebruik van internet of andere programma's. De digitale stukken worden door de advocaat aan de cliënt gegeven op een usb-stick. De stukken blijven bewaard op de stick, niet op de laptop (die blijft dus 'schoon'). Respondenten melden incidenten met het gebruik van laptops en usb-sticks in verschillende penitentiaire inrichtingen, bijvoorbeeld wanneer er porno en/of

21 Ook cellencomplexen kunnen overigens onhandig zijn gelegen. Door veel strafrechtadvocaten is onlangs bijv. afwijzend gereageerd op het sluiten van de cellencomplexen in de Amsterdamse binnenstad. De arrestanten zitten nu in het cellencomplex op Schiphol. Door de maatregel zouden maar liefst 172 extra politieagenten kunnen worden ingezet op straat (<https://www.at5.nl/artikelen/192397/verplaatsing-arrestanten-naar-schiphol-levert-172-extra-agenten-op>).

22 Deelname aan de arbeid is voor voorlopig gehechte gedetineerden weliswaar vrijwillig, maar vaak noodzakelijk vanwege de inkomsten. Bovendien zitten gedetineerden die niet deelnemen aan de arbeid achter de deur, een weinig aantrekkelijk alternatief.

23 Bovendien zijn er ook in huizen van bewaring meestal cellen voor twee personen. Gedetineerden willen natuurlijk niet dat celgenoten in hun dossier snuffelen, met name niet wanneer er sprake is van gevoelige informatie over de strafzaak, bijv. bij zedendelicten.

muziek op een door een gedetineerde gebruikte usb-stick of laptop wordt aangetroffen. Een gevangenisdirecteur gaf het voorbeeld dat op de terroristenafdeling onthoofdings- en terroristische propaganda filmpjes aangetroffen waren, die onder de gedetineerden verspreid werden. Hoewel bij een dergelijke vondst meteen wordt gekeken naar de advocaat (die heeft immers de usb-stick verstrekt) wordt door respondenten erkend dat het onmogelijk is te achterhalen hoe de gewraakte materialen de inrichting ingekomen zijn, nu usb-sticks tegenwoordig zo klein zijn dat ze ook, bijna ongemerkt, ingevoerd kunnen worden door het bezoek.

Gedetineerden kunnen zeer beperkt gebruik maken van internet. Internet is beschikbaar in de zogenaamde reïntegratiecentra in de inrichtingen. De internettoegang is echter wel beperkt tot het raadplegen van websites die staan op een zogenaamde 'white-list'. Tot onze verbazing wist niet één van onze respondenten met zekerheid te zeggen welke websites vermeld staan op deze white-list. Het is hierdoor maar de vraag of bijvoorbeeld een website als rechtspraak.nl erop staat en via deze weg door voorlopig gehechten zou kunnen worden geraadpleegd. Het opzoeken en verwerken van voor de strafzaak relevante informatie is voor hen dus maar in zeer beperkte mate mogelijk. Gedetineerden beschikken ook niet over de mogelijkheden om e-mail te gebruiken. Er zijn wel initiatieven die het mogelijk maken dat gedetineerden e-mails ontvangen van vrienden en familie buiten de inrichting (bijvoorbeeld via eMates, voorheen bekend als Emailprisoner). De aan de gedetineerde gerichte e-mails worden dan door medewerkers van de inrichting geprint en aan de gedetineerde uitgereikt. Advocaten willen geen gebruik maken van dergelijke e-mailmogelijkheden, nu de vertrouwelijkheid van de informatie door de gehanteerde werkwijze niet gewaarborgd is.

Eenzelfde aarzeling is te horen bij de mogelijkheden die digitale communicatiediensten zoals Skype bieden. Twee gevangenisdirecteuren geven aan dat er binnen hun inrichting mogelijkheden zijn voor het gebruik van Skype. Dit gebeurt met name bij gedetineerden die zo contact houden met hun kinderen en familieleden (in Nederland of in het buitenland). Ook van deze diensten willen advocaten liever geen gebruik maken aangezien de vertrouwelijkheid van de gesprekken niet voldoende gewaarborgd is.

Heel voorzichtig zijn er wat ontwikkelingen. In Justitieel Complex Zaanstad (geopend in 2016) hebben gedetineerden inmiddels beschikking over een tablet met zeer beperkte mogelijkheden tot interactie met de penitentiaire inrichting en/of de buitenwereld. De MyTelio app is hierboven al genoemd. Ook onze zuiderburen experimenteren intussen met een service die PrisonCloud heet.²⁴ Specifiek

voor voorlopig gehechten is in België zeer onlangs aangekondigd dat zij hun dossiers voortaan bij de griffie van de onderzoeksrechter digitaal kunnen raadplegen.²⁵ Het lijken ons onontkoombare ontwikkelingen die, mits zodanig uitgevoerd dat de vertrouwelijkheid van de communicatie met de raadsman gewaarborgd blijft, zowel voor de autoriteiten als voor de gedetineerden en hun advocaat (veel) voordelen met zich kunnen brengen.

2.3.4 Overige belemmeringen

Zoals uit bovenstaande blijkt, is het voor een voorlopig gehechte vooralsnog maar zeer beperkt mogelijk om zelf iets aan voorbereiding te doen voor zijn strafzaak. Nu hij of zij in de regel is voorzien van rechtsbijstand, zou kunnen worden betoogd dat deze belemmering is ondervangen. Daar is echter wel een aantal relativerende opmerkingen bij te plaatsen. Ten eerste volgt uit jurisprudentie van het EHRM dat bijstand door een advocaat geen volledig substitueert is voor het voorbereiden van de verdediging door de verdachte zelf: laatstgenoemde zal bijvoorbeeld voldoende op de hoogte moeten kunnen zijn van zijn zaak om zijn advocaat adequaat te instrueren.²⁶ Verder is bijstand van een advocaat natuurlijk ook afhankelijk van de financiering van de rechtshulp. Advocaten krijgen in strafzaken een vaste vergoeding voor de door hen verleende bijstand en deze is zodanig dat ze slechts een beperkt aantal bezoeken aan de penitentiaire inrichting toelaat. In complexere zaken is soms een ruimere vergoeding mogelijk, maar advocaten moeten daar fors voor knokken. Er zit hier sinds kort bovendien een addertje onder het gras: verdachten die boven de inkomstendrempel van de Wet op de Rechtsbijstand uitkomen, moeten sinds 1 maart 2017 na veroordeling namelijk de 'kosteloos' ontvangen rechtsbijstand in beginsel weer terugbetalen (m.u.v. de rechtshulp in de piketfase) indien zij worden veroordeeld (art. 43 lid 3 WRB).²⁷ Een voorlopig gehechte kan dus, meer dan voorheen, zijn redenen hebben om juist niet al te veel een beroep te doen op gesubsidieerde rechtsbijstand.²⁸ Het zijn deze omstandigheden die volgens ons des te meer benadrukken dat een voorlopig gehechte meer mogelijkheden zou moeten hebben om zelf actief te zijn bij het voorbereiden van zijn strafzaak.

25 'Strafdossier vlotter toegankelijk voor gedetineerden en burgers', https://justitie.belgium.be/nl/nieuws/persberichten_75.

26 Zie I. Peçi, in: *SDU Commentaar EHRM*, art. 6 EVRM, aant. C.12.2 met verwijzing naar EHRM 9 oktober 2009, *Moiseyev t. Rusland*, nr. 62936/00.

27 De regeling wordt toegelicht op de website van de Raad voor Rechtsbijstand: <https://www.rvr.org/nieuws/2017/februari/per-1-maart-maatregel-kostenverhaal-draagkrachtig-veroordeelden.html>. Zie ook <https://www.rvr.org/nieuws/2017/maart/veel-gestelde-vragen-en-antwoorden-verhaal-kosten-rechtsbijstand-op-draagkrachtige-onherroepelijk-veroordeelden.html>.

28 Zie uitgebreider over deze regeling: D.V.A. Brouwer, 'Terugvordering van de kosten van rechtsbijstand', *Strafblad* 2017, afl. 3, p. 256-265 en P.T.C. van Kampen, 'Verdediging 2.0', *RMThemis* 2017, nr. 6, p. 313-322, p. 322. Zie voor de gevolgen van suboptimale rechtsbijstand als gevolg van dergelijke financiële belemmeringen ook P.T.C. van Kampen, D.V.A. Brouwer, L. van Lent en M.C. van Dijk, *Mind the gap. Modernisering Wetboek van Strafvordering: consequenties voor de verdediging*, Den Haag/Utrecht/Maastricht: WODC/Universiteit Utrecht/Maastricht University 2018.

24 E. Maes, J. Robberechts, K. Beyens, L. Robert, 'PrisonCloud voor gedetineerden. Grenzen aan digitale normalisering?', *Panopticon* 2019, nr. 1, p. 29-45.

Uit jurisprudentie van het EHRM blijkt dat bijstand door een advocaat geen volledig substituut is voor het voorbereiden van de verdediging door de verdachte zelf.

Dat die mogelijkheden er soms wel zijn, blijkt uit het volgende uitzonderlijke voorbeeld. Een van de advocaten in ons onderzoek had voor een cliënt die in afwachting was van zijn (mega)strafzaak een verzoek gedaan om vrijstelling van arbeid zodat hij zich kon voorbereiden op zijn zaak gedurende de laatste fase van hoger beroep. Dit werd toegestaan, met behoud van salaris (gedurende bijna twee maanden). Op die manier kon zijn cliënt overdag werken aan zijn zaak en kon hij daarnaast ook nog wat ontspannen. Volgens de advocaat kan een beslissing als deze van grote invloed zijn op het verloop van de strafzaak waar het allemaal om draait. Wat ons betreft een zeldzaam voorbeeld waaruit blijkt dat nadrukkelijk wordt bijgedragen aan het bevorderen van de rechtsgang.

3. De mogelijkheden om op te komen tegen belemmeringen

De klachtprocedure van de Pbw is onverkort van toepassing op voorlopig gehechten, zonder dat er voor hen bijzondere voorzieningen zijn. Voor een goed begrip van de procedure en het beoordelen van de zin of onzin van het gebruik van de procedure voor voorlopig gehechten, volgt hier eerst een korte uiteenzetting van het klachtrecht voor gedetineerden. Daarbij maken we onderscheid tussen klachten over de plaatsing van de gedetineerde en klachten over omstandigheden gedurende de voorlopige hechtenis die de gedetineerde beperken in het uitoefenen van zijn verdedigingsrechten.

3.1 Klagen over plaatsing

Zoals hiervoor al is besproken, is er veel vrijheid voor de rechter en/of de DJI omtrent de plaats van tenuitvoerlegging van de voorlopige hechtenis. Tegen een beslissing ex artikel 78 lid 4 Sv waarin zeer concreet een plaats van tenuitvoerlegging wordt aangewezen staat geen specifiek rechtsmiddel open, maar dergelijke beslissingen worden in de praktijk ook vrijwel niet genomen. Tegen de plaatsing op grond van artikel 15 Pbw staat bezwaar en beroep open (art. 17 resp. 72 Pbw). De bezwaarprocedure is in die situaties geen middel om vlot veranderingen te bewerkstelligen: de procedure mag zes weken duren en dat is, in de context van voorlopige hechtenis, lang. Onze respondenten

noemden deze procedure dan ook niet als optie om op te komen tegen eventuele belemmeringen die door de plaatsing van de verdachte waren veroorzaakt. Voor de verdediging onhandige plaatsingen lijken vaak gewoon te worden geaccepteerd.

3.2 Klagen over door de detentie veroorzaakte beperkingen van verdedigingsrechten

De Pbw bevat een klachtprocedure in artikel 60 en volgende. Ons onderzoek wijst evenwel niet uit dat klachten over detentieomstandigheden die de verdedigingsrechten belemmeren op grote schaal voorkomen. Wij waren natuurlijk benieuwd wat hiervan de oorzaak zou kunnen zijn. Waarom klagen voorlopig gehechten niet over het evidente feit dat de tenuitvoerlegging van de voorlopige hechtenis hen belemmert in de mogelijkheden om hun strafzaak voor te bereiden? Een deel van onze respondenten meent dat dit samenhangt met het feit dat voorlopig gehechten vooral bezig zijn met wat hen allemaal te wachten staat in het kader van de naderende strafzaak. Hierdoor zijn ze minder gevoelig voor de prikkels die afgestraften kennelijk aanzet tot klagen. Ook vallen belangrijke aspecten van het detentieregime buiten het bereik van de klachtprocedure. Toegang tot het internet is slechts zeer beperkt mogelijk en als de bibliotheek die wij tijdens ons onderzoek hebben bezichtigd enigszins representatief is, valt het met de ontsluiting van rechtsbronnen op papier ook bepaald niet mee. Maar deze gebrekkige ontsluiting van rechtsbronnen (wetgeving, jurisprudentie, verklarende literatuur) kan niet zo makkelijk in een klacht gegoten worden.²⁹ Waar een verdachte in een strafzaak thuis naar hartenlust het internet kan afstruinen op zoek naar relevante informatie, heeft een voorlopig gehechte verdachte die mogelijkheid niet, of maar zeer beperkt. Die mogelijkheid kan ook niet middels een klacht worden afgedwongen. Onze respondenten leken echter niet van mening dat hier een levensgroot probleem speelt, nu niet veel gedetineerden met hun neus in de boeken zitten. Andere respondenten oordelen dat gedetineerden juist wel behoefte hebben aan informatie over hun rechtspositie. Ze zien dat de wel beschikbare informatie regelmatig geraadpleegd wordt, zo is het Bajesboek een veel geraadpleegd werk en zijn referenties daaraan terug te vinden in klachten van gedetineerden.³⁰

29 Er kan immers alleen worden geklaagd over door of namens de directeur genomen beslissingen die de gedetineerde betreffen (art. 60 PBW).

Een slecht geoutilleerde bibliotheek of het beleid omtrent gebruik van internet door gedetineerden valt hier doorgaans niet onder.

30 Het Bajesboek zoals dat in veel inrichtingen aanwezig is, is inmiddels flink verouderd, nu de laatste druk stamt uit 2008: G. de Jonge & H. Cremers, *Bajesboek*, Papier en tijger 2008. Recent is echter een volledig herziene en geactualiseerde versie van dit werk beschikbaar gemaakt via www.bajesboekonline.nl. Nu dit boek een overzicht bevat van belangrijke aspecten van de rechtspositie van gedetineerden is het goed te horen dat de link naar dit werk inmiddels is opgenomen op de white-list van websites die raadpleegbaar zijn binnen de verschillende re-integratiecentra. Daarnaast zou het goed zijn, voor zover dit nog niet gedaan is, ook de website van het Kenniscentrum van de Commissies van Toezicht (www.commissievantoezicht.nl) en de website van de RSJ (www.rsj.nl) op te nemen op de white-list.

Zeker in een tijd waarin van overheidswege wordt aangestuurd op de emancipatie van de rechtzoekende, is het bijzonder dat voorlopig gehechten beperkt worden in hun mogelijkheden om zelf actief een bijdrage te leveren aan de verdediging in hun strafzaken.

Als er al geklaagd kan worden, is het klachtrecht niet zaligmakend: er is teveel tijd gemoeid met de procedure. Artikel 61 lid 5 Pbw bepaalt dat beklag gedaan moet worden uiterlijk op de zevende dag na de dag waarop de gedetineerde kennis heeft gekregen van de beslissing waarover hij zich wenst te beklagen. De beklagcommissie doet zo spoedig mogelijk doch uiterlijk vier weken na de ontvangst van het klaagschrift uitspraak (art. 67 lid 1 Pbw). Volgens respondenten wordt deze termijn, vanwege de grote hoeveelheid klachten, echter vaak niet gehaald. Een wettelijke termijn voor de beroepscommissie van de RSJ ontbreekt. Het duurt niet zelden meerdere maanden voordat er een uitspraak in beroep ligt. De beklag- en beroepsprocedure zal in dit opzicht de voorlopig gehechte niet vaak soelaas bieden, zeker niet wanneer het problemen betreft die onmiddellijk hun weerslag hebben op de mogelijkheden de strafzaak voor te bereiden. Weliswaar wordt nog wel eens geklaagd over niet doorgegeven terugbelverzoeken, maar die klachten dienen dan meer om een praktijk aan de kaak te stellen dan om alsnog de totstandkoming van een concreet contact tussen advocaat en zijn cliënt af te dwingen. Veel van de advocaten die wij spraken stellen dat zij met informele contacten op korte(re) termijn meer kunnen bereiken dan via de klachtprocedure. Dit werd bevestigd in de interviews met leden van de commissie van toezicht en directeuren van penitentiaire inrichtingen. Op die manier kregen we voorbeelden van advocaten die, na aanvankelijke weigering door de directeur, konden regelen dat hun cliënten in de cel over een laptop konden beschikken om zo toch een omvangrijk dossier te kunnen raadplegen.

Een belangrijk punt dat hier niet onbesproken mag blijven, is overigens dat wij zeer grote verschillen waarnamen tussen het aantal klachten binnen penitentiaire inrichtingen. Volgens een aantal directeuren is het aantal klachten binnen de inrichting zeer afhankelijk van de mate waarin het personeel bereid is om met de gedetineerde in dialoog te treden. Tenminste twee directeuren gaven aan dat zij veel hadden geïnvesteerd om de ‘als het je niet bevalt, dien je maar een klacht in’-cultuur terug te dringen en dat dat duidelijk zichtbaar was in een afname van het aantal klachten. Ook leden van de beklagcommissie vertelden dat zij als maand-/weekcommissaris soms met informele interventies op korte termijn bevredigende oplossingen voor allerlei problemen konden bereiken.

4. Conclusie

Bovenstaande bevindingen leveren een wat ambivalent beeld op. Enerzijds is evident dat de tenuitvoerlegging van de voorlopige hechtenis in Nederland niet of nauwelijks mede in dienst staat van het faciliteren van het voorbereiden van de strafzaak door de verdachte. Het beginsel van minimale beperkingen en de daarmee samenhangende notie dat het de taak is van het HvB om bij te dragen aan een goede rechtsgang zijn te veel uit het zicht geraakt. Het is niet zo moeilijk om een flink aantal factoren aan te wijzen die de voorbereiding van de strafzaak door de verdachte in voorlopige hechtenis (fors) belemmeren. Contact leggen met de advocaat en hem of haar ontmoeten, gaat moeizaam. Het raadplegen van (omvangrijke) dossiers in de eigen strafzaak is geen vanzelfsprekendheid. Verdachten die zelf relevante informatie willen verzamelen, hebben daartoe maar zeer beperkt de mogelijkheid, doordat zij weinig bezoek kunnen ontvangen en ook nauwelijks toegang hebben tot het internet. Of de verdachte aldus beschikt over de faciliteiten die nodig zijn voor de voorbereiding van zijn verdediging (art. 6 lid 3 sub b EVRM) is de vraag. Tegelijk lijken de betrokkenen (advocaten en gedetineerden) dit nogal gelaten over zich heen te laten komen: hoewel onze respondenten veel voorbeelden konden geven van situaties die verre van ideaal waren, bleek niet dat daarover op grote schaal werd geklaagd. De respons was vaak dat concrete belemmeringen ook langs meer informele weg konden worden aangekaart.

Onze slotsom is dat de meeste huizen van bewaring volstrekt onvoldoende worden bestuurd vanuit de gedachte dat de verdachten moeten worden gefaciliteerd in het voorbereiden van de strafzaak.

Wat zegt dit nu? Wij hebben het gevoel dat de toch wel tijdrovende klachtenprocedure als geheel in veel gevallen – gezien de doorgaans korte detentieduur – eigenlijk niet zo effectief is. Dat er niet zoveel wordt geklaagd over de beperkingen die de tenuitvoerlegging van de voorlopige hechtenis oplevert, wil onzes inziens niet zeggen dat er niets te verbeteren valt. Zeker in een tijd waarin van overheidswege wordt aangestuurd op de emancipatie van de rechtzoekende (niet voor elk wissel een advocaat) is het wel erg bijzonder dat voorlopig gehechten beperkt worden in hun mogelijkheden om zelf actief een bijdrage te leveren aan de verdediging in hun strafzaken. Een HvB zou alle faciliteiten moeten bieden om een verdachte in staat te stellen om de verdediging in zijn strafzaak te voeren. Dat is thans niet het geval en de middelen die de voorlopig gehechte tot zijn beschikking heeft om die faciliteiten af te dwingen, bieden onvoldoende slagkracht. Een aparte, goed afgebakende, beklag- of bemiddelingsprocedure met een

nadrukkelijke rol voor de week- of maandcommissaris zou hier wellicht uitkomst kunnen bieden. Bij gebreke daaraan valt of staat het, zoals zo vaak,³¹ met de inspanningen van de advocaat, die voor zijn extra inspanningen een basale vergoeding krijgt. Daar komt bij dat wij in ons onderzoek grote verschillen waarnamen tussen de verschillende inrichtingen. Sommige directeurs lijken veel meer dan andere te beseffen dat zij met voorlopig gehechten een bijzondere categorie gedetineerden in huis hebben. Ook blijkt dat in sommige penitentiaire inrichtingen de houding van de medewerkers beduidend meer faciliterend is. Een staf van PIW'ers die ontvankelijk is voor kleine grieven en ongemakken en probeert deze op te lossen, zal in de regel (en dat is natuurlijk ook geen hogere wiskunde) leiden tot minder conflicten en klachten. Enerzijds is een grote discretionaire ruimte van de directeur toe te juichen, maar anderzijds moet ervoor worden gewaakt dat daardoor te grote verschillen bestaan tussen de regimes in de huizen van bewaring.

Onze slotsom is dat de meeste huizen van bewaring volstrekt onvoldoende zijn ingericht vanuit de gedachte dat de verdachten moeten worden gefaciliteerd in het voorbereiden van de strafzaak. Een wettelijke voorziening die waarborgt dat deze faciliteiten worden geboden bestaat in Nederland niet expliciet. Nu kijken wij in penitentiaire

aangelegenheden niet vaak naar België als gidsland, maar van artikel 12 van de Belgische Basiswet betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden kunnen wij toch echt iets leren.³² Daarin wordt de penitentiaire inrichting namelijk opgedragen om te zorgen voor alle faciliteiten die gedetineerde verdachten nodig hebben om hun verdedigingsrechten zo goed mogelijk te behartigen. Een vergelijkbare bepaling zou in de Nederlandse Pbw niet misstaan en moet snel worden ingevoerd.

Over de auteurs

Mr. dr. P. Jacobs

is universitair docent straf(proces)recht bij het Willem Pompe Instituut voor Strafrechtswetenschappen van de Universiteit Utrecht en verbonden aan het Montaigne Centrum voor Rechtsstaat en Rechtspleging van dezelfde universiteit.

Mr. dr. J.M.W. Lindeman

is universitair hoofddocent straf(proces)recht bij het Willem Pompe Instituut voor Strafrechtswetenschappen van de Universiteit Utrecht en verbonden aan het Montaigne Centrum voor Rechtsstaat en Rechtspleging van dezelfde universiteit.

31 Zie bijv. ook M.M. Boone, P. Jacobs en J.M.W. Lindeman, 'Alternatieven voor voorlopige hechtenis in Europa en Nederland: de advocaat als onterechte sleutelhouder', *DD* 2019/12.

32 Zo ook Kelk, *a.w.* (2005), p. 439.